

Miskolci Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Jogtörténeti és Jogelméleti Intézet

Szakdolgozat

A totalitárius (fasiszta) állam jellemző vonásai

Írta: Lengyel Dzsénifer

Konzulens: Dr. Lehotay Veronika

JFSZ, Levelező

Egyetemi Docens

G70JQ8

Miskolc
2024

University of Miskolc
Faculty of Law
Institute of Legal History and Jurisprudence

Thesis

Typical features of a totalitarian (fascist) state

Written by: Lengyel Dzsénifer

Consultant: Dr. Lehotay Veronika

Paralegal, Part-time training

Associate Professor

G70JQ8

Miskolc
2024

A TOTALITÁRIUS (FASISZTA) ÁLLAM JELLEMZŐ VONÁSAI

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	4
2. A totalitárius állam modellről.....	5
3. A fasiszta állam ideológiája, felemelkedése és bukása	7
3.1. A fasiszta állam ideológiai háttere.....	7
3.2. A fasizmus felemelkedése és a totális állam felépítése	10
3.3. A fasiszta rezsim.....	12
3.4. A fasizmus bukása	16
3.5. Benito Mussolini, a karizmatikus vezető személyi kultusza.....	17
4. A fasizmus utóélete	20
5. Összefoglalás	21
Irodalomjegyzék	24

1. Bevezetés

A totalitarizmus egy politikai fogalom, mely olyan államok és politikai rendszerek megnevezésére szolgál, melyek önkényuralmi eszközöket és módszereket alkalmaznak hatalmuk fenntartásához, legitimálásához. Pártállamként is szokás emlegetni, ahol a hatalmat egyetlen párt gyakorolja, legyen szó ellenőrző, legyen szó törvényhozó, vagy végrehajtó hatalomról. A 20. századi történelem bővelkedett totalitárius rendszerekben, Japánban a II. világháború idején épült ki a berendezkedés, Olaszországban Mussolini, Spanyolországban Franco diktatúrája, Németországban Hitler náci uralma a totális állam kiragadott tipikus példái. Dolgozatomban az olasz fasizmus fogalmával, a totalitárius állam modellek közös jellemzőivel foglalkozom. A fasizmusra úgy tekintek, mint olyan politikai ideológiára, amely magában foglalta a totalitarizmust, az állami terrorizmust, az imperializmust, a rasszizmust, a nácik esetében a múlt század legradikálisabb népiértését: a holokausztot. A fasizmus számos formája nem habozott megölni saját polgárait, alattvalóit az ideológiai és politikai zártság keresése során. Civilek milliói pusztultak el a fasiszta ideológiák csúcspontján, Európában és világszerte¹. Dolgozatom fő témájaként tehát azért választottam a fasizmust, mert a maga nemében egy igazán érdekes és keveset “feszegített” témakört tudunk körbejárni, még alaposabban megvizsgálni és megismerni, s melyről ugyanakkor elmondható, hogy meghatározó volt a világ számos országában egyaránt. Személyes érdeklődésem túl, a fasizmus, mint ideológia tehát bizonyos értelemben úttörője, előfutára volt a mai modern kori politikai rendszereknek, hiszen a múltban megbukott elképzelésekből, hibákból táplálkozva, talán okulva és tanulva, erre építkezve próbálnak a mai politikai vezetők egy új szintet, egy sokkal demokratikusabb - nyilvánosan legalább is -, vagy inkább kevésbé drasztikusabb vonalat képviselni. A dolgozat bemutatja a fasizmus fogalmát, elterjedését, annak hátterét, és működését; beszámol arról, hogy hogyan is nézett ki mindez egyes államokban, hogyan bontakozott ki Benito Mussolini vezetése alatt, de arról is beszél, hogy hogyan bukott meg, s milyen modern kori tendenciák prognosztizálhatók korábbi létezése nyomán. Kutatásom során

---

¹ Finchelstein, Federico (2013): On fascist ideology - 320.o.
<https://sites.lafayette.edu/jif/files/2013/09/finchelstein.pdf> (A letöltés ideje: 2024.02.10.)

fontosnak tartottam, hogy neves irodalmi publikációk mellett az interneten elérhető megbízható forrásokból is táplálkozzak, hogy ezzel is a témában még érhetőbb, összetettebb képet alkothassak.

2. A totalitárius állam modellről

A totalitárius állammodellek számos hasonlóságot, közös tényezőt hordoznak. Ahogy a fentiekben már felhívtam a figyelmet, minden hatalom egy párt kezében összpontosul, egyetlen ideológia mentén szerveződik, mely meghatározza a kultúrát, gazdaságot, életmódot, értékeket. Az állam élén egy diktátor, Führer, Duce áll, aki a teljhatalmat karizmájával és személyi kultusszal tarja fenn. További közös jellemző a militáns jelleg, a meghatározó szimbólumok látható viselése. Mindegyik totális diktatúra hatalmának fenntartása érdekében erőszakszervezetet hoz létre, melyek gyanúsak minősíthetnek, vallathatnak és gyilkolhatnak is. A felsoroltakat követően egyértelművé válik, hogy szólás- és sajtószabadság nem létezik ezekben az államokban, a polgári szabadságjogok gúzsba kötöttek és a totális rezsim pártpropagandával kizárólag saját céljait szolgáló szólamokat jelentet meg a médiában. A totális rezsimre pontos fogalommal rendelkeznek az ellenségről, mely a nép ellensége (mint a náciknál a zsidók), és amellyel állandó harcban állnak. A társadalom feletti totális ellenőrzés megteremtésének eszközei a cenzúra, a jelképhasználat, a fegyelem, a fasiszta (olasz) diktatúra kivételével egyházellenes döntések, a tömegek demagógiával történő manipulálása, erőkultusz, pártideológia vallási ideológiává alakítása, sok esetben (pl. náci Németország, Oroszország) terror alkalmazása, a gazdaság erőszakos fejlesztése². A totalitárius politikai rendszer ezen alapvető jellemzői, különösen a pszichoeffektív érzelmek kezelésének szempontjából a legjelentősebb a tömegkommunikációs eszközök feletti abszolút ellenőrzés.³ Ezekkel, valamint a rendőrterror rendszerének segítségével a

---

² Takács Péter (2010): Államtan. Budapesti Corvinus Egyetem Közigazgatástudományi Kar Jogtudományi Tanszék, Budapest, 283.o.

³ Riza, Radu: Totalitarian and Democratic Political Regimes. University of Craiova Faculty of History,

politikai hatalomnak sikerül a társadalmi gondolkodásmódot ráerőltetnie a társadalom egészére, megváltoztatva a kollektív felfogást, kialakítva sajátját. A hatalomnak, mint abszolút instanciának, abszolút engedelmességre van szüksége, ezért a totalitárius rendszerek (a kommunizmus, csakúgy, mint a fasizmus stb.) az új ember felépítését kezdeményezik, aki képes megfelelni ezeknek az igényeknek. Új társadalomra van szükség, ahol az egyén a jövő építésére szolgáló eszköz⁴.

Európa kelet-közép és déli országaiban a 20. század első felében addig teljesen ismeretlen állam-politikai rend alakult ki, mely, ahogy Takács⁵ fogalmaz nem egy felfokozott autokratikus állami gyakorlat, vagy erős diktatúra volt, hanem egy minőségében új jelenség. A tiszta típusokban teljes mértékben elmosódik a határvonal a társadalom és állam, a politika és gazdaság, a közszféra és a privát sféra között. A privát sféra a családi viszonyok közé szorult, de a magánszféra is a politikai hatalom ellenőrzése alá került. A totális állam közös strukturális jellemzői között a következőket emelte ki: egypártrendszer, titkosrendőrség kiemelt szerepe, központilag ellenőrzött tömegkommunikáció, államosított érdekképviselések, parlament súlyának minimalizálása, gazdasági növekedés katonai expanzióval. Sajátos politikai vonások körében: karizmatikus vezetők, elitpártok, totális ideológia. A totális állam tiszta típusainak a hitleri Németországot és a sztálini Szovjetuniót tekinti⁶.

Tanács-Mandák és Nuber szerzőpáros szerint a fasizmus és náciizmus közötti nagy különbség, hogy a fasizmus nem tudta áthatni a társadalom egészét, léteztek passzív ellenállást tanúsító csoportok. A párt populista és megtévesztő politikájának köszönhetően ugyanakkor mintegy 7 millió tagot számlált⁷.

Weis István 1939-ben kiadott államelméleti munkájában a diktatúrát nem

---

Philosophy and Geography Department of Political Sciences, p. 44-51.
<https://cis01.central.ucv.ro/revistadestiintepolitice/files/revista%20de%20stiinte%20politice%20nr%208.pdf#page=42> (A letöltés ideje: 2024.02.16.)

⁴ Riza, Radu: Totalitarian and Democratic Political Regimes, 44.o.

⁵ Takács Péter (2010): Államtan, 283.o.

⁶ Takács Péter (2010): Államtan, 283.o.

⁷ Tanács-Mandák Fanni – Nuber István (2017): Az olasz képviselői demokrácia. Dialóg Campus, Budapest., 28.o.

tekintette sem államformának, sem kormányformának, hanem az uralmi rendszer módszerének⁸.

3. A fasiszta állam ideológiája, felemelkedése és bukása

Philip Morgan⁹ az olasz fasizmus 1915 és 1945 között terjedő időszakát a következőképpen korszakolta:

- a hatalom átvételének időszaka 1915-1929-es éveket magában foglalva (a háború, a háború utáni válság és a fasizmus felemelkedése, 1915-1922, a normalizáció és a forradalom közötti időszak, 1922-25, valamint a totalitárius állam felépítése, 1925-1929);
- a fasiszta rendszer időszaka 1929 és 1936 között (felölelve a nagy gazdasági világválság éveit, 1929-1934, valamint a fasiszta birodalom megteremtését, 1935-1936)
- a fasiszta terjeszkedés időszaka (1936-1943) Musollini bukásával;
- az olasz szocialista köztársaság időszaka (1943-1945).

A továbbiakban a fasizmus és fasiszta állam ideológiai hátterét vizsgálom, majd kitérek az egyes korszakok bemutatására.

3.1. A fasiszta állam ideológiai háttere

A politikai diskurzusban két fő értelmezési irányzat alakult ki a fasizmus felemelkedésével kapcsolatban. Az idealista iskola a fasiszták hitére és doktrínáira összpontosított, hangsúlyozva nacionalista értékeiket, egyfajta politikai vallásnak tekintve azt. A materialista iskola a fasizmus feltételezett alsó- vagy középosztályára bázisra helyezte a hangsúlyt, és arra a feltételezett módra, ahogyan a fasizmust a

---

⁸ Weis István (1939): *Államformák – kormányformák*. Magyar Szemlet Társaság, Budapest.

⁹ Morgan, Philip (2004): *Italian Fascism (1915-1945)*. Palgrave Macmillan

kapitalizmus megmentésére használták. Michael Mann¹⁰ tanulmányában arra hívta fel a figyelmet, hogy a fasizmusban a nacionalizmus és az osztály is fontos szerepet játszott, és a társadalmi hatalom négy fő forrását különböztette meg, ezek az ideológiai, a gazdasági, a katonai és a politikai hatalmak. Az osztályteoretikusok a gazdasági hatalmi viszonyokat emelik ki, a nacionalista teoretikusok az ideológiai hatalmat hangsúlyozzák, de mind a négy forrásra szükség van a fasizmus magyarázatához.

A fasizmus ideológiájának megértése tehát fontos ahhoz, hogy megértsük a mozgalom lényegi jelentését. A radikális nacionalizmus ideológiája, amely lehetővé tette kialakulását, része volt a felvilágosodással szembeni nagyobb intellektuális reakciónak. Ez a hagyomány egyszerre volt európai és nem európai. Az eredeti ideológia mögött álló fasizmus a tizenkilencedik század progresszív európai forradalmaira adott reakcióként született, nem más, mint az egyenlőség elleni posztforradalmi támadás. A felvilágosodás-ellenes ideológia a fő gyökere tehát annak az ideológiai hagyománynak, amely megteremtette a fasizmust. Ennek ágai a liberális politikával szembeni reakciót jelentették, és a demokrácia elutasítását. És a fasizmus mégsem állt szemben a piacgazdasággal, olyan korporatista szervezetet terjesztett elő, amelynek célja a kapitalista felhalmozás funkcionalitása volt. Ugyanilyen fontos, hogy a fasizmus a politikai cselekvés olyan filozófiája, amely értéket tulajdonít az abszolút erőszaknak a politikai életben.¹¹ A bolsevizmus 1917-es felemelkedése világméretű ellenállással és utánzással is találkozott. Azzal, hogy a kommunizmus ellentétéként tüntette fel magát, a fasizmus egyrészt kihasználta a széleskörű elutasítást és a társadalmi forradalomtól való félelmet, ugyanakkor magába olvasztotta annak néhány dimenzióját¹².

A fasiszta államfelfogás és ideológia lényegi pontjait Mussolini beszédeiben, tanításaiban tette közzé. A fasiszta történelemfelfogás szerint az ember emberi mivoltját a család, a társadalmi csoport, a nemzet tagjaként nyeri el, és az emberi életben való

---

¹⁰ Mann, Michael (2004): The Rise and Fall of Fascism. <https://escholarship.org/content/qt9pg469w2/qt9pg469w2.pdf> (A letöltés ideje: 2024.03.01.)

¹¹ Finchelstein, Federico (2013): On fascist ideology. 321.o. <https://sites.lafayette.edu/jif/files/2013/09/finchelstein.pdf> (A letöltés ideje: 2024.03.01.)

¹² I.m. Finchelstein: On fascist ideology. 321.o.

részvételéhez a történelem függvényében, a nemzet tagjaként járul hozzá. A hagyomány nagy értékkel bír a nyelvben, a szokásokban, a társadalmi élet szabályaiban. A történelmen kívül az ember nem létezik. Ezért is a fasiszmus ellenez minden individualista absztrakciót, amely a XVIII. századi materializmuson alapult, szemben áll minden jakobinus utópiával és újítással. A politikában a fasiszmus a realizmusra törekszik, de a gyakorlatban csak azokkal a problémákkal kíván foglalkozni, amelyek a spontán történelmi viszonyok termékei, és amelyek megtalálják, illetve javasolják saját megoldásaikat. Csak a valóság folyamatába való belépés és a benne működő erők birtokba vétele révén lehet az ember hatással az emberre és a természetre¹³.

Az antiindividualista, fasiszta életfelfogás az állam fontosságát hangsúlyozza, az egyént csak annyiban fogadja el, amennyiben érdekei egybeesnek az állam érdekeivel, amely az ember, mint történelmi egység lelkiismeretét és egyetemes akaratát képviseli. Szemben áll a klasszikus liberalizmussal. Az állam nem az emberek lelkiismeretének és akaratának kifejezője, hiszen a liberalizmus az egyén nevében megtagadta az államot, a fasiszmus azonban újra megerősíti azt. Az állam jogai az egyén valódi lényegét kifejező jogok, az egyéni szabadság az államon belül érvényesül. A fasiszta államfelfogásban az állam mindenre kiterjed, azon kívül pedig semmilyen emberi vagy szellemi érték nem létezhet. A fasiszta állam egy minden értéket magában foglaló egység, mely értelmezi, fejleszti és hatalmába keríti a nép egész életét¹⁴.

Mussolini fasiszta államfelfogása szembe helyezte magát a szocializmussal. Azt vallotta, hogy nem léteznek egyének vagy csoportok (politikai pártok, kulturális egyesületek, gazdasági egyesületek, szociális szervezetek, osztályok) az államon kívül, az eltérő érdekeknek az állam egységében kell harmonizálódniuk. A fasiszmus szemben áll a demokráciának azzal a formájával, amely a nemzetet egyenlővé teszi a többséggel, a legnagyobb szám szintjére süllyeszti, de a Duce szerint a fasiszta állam a demokrácia

---

¹³ Mussolini, Benito (1932): The Doctrine of Fascism. <https://sttpml.org/wp-content/uploads/2014/12/THE-DOCTRINE-OF-FASCISM.pdf> (A letöltés ideje: 2024.03.09)

¹⁴ Mussolini, Benito (1932): The Doctrine of Fascism. <https://sttpml.org/wp-content/uploads/2014/12/THE-DOCTRINE-OF-FASCISM.pdf> (A letöltés ideje: 2024.03.09)

legtisztább formája, hiszen a nemzetet úgy tekinti, ahogyan annak lennie kell a minőség, nem pedig a mennyiség szempontjából. Azaz a leghatalmasabbnak, a legetikusabbnak, a legösszetartóbbnak, a legigazabbnak, amely az olasz nép egészének lelkiismeretében és akaratában fejeződik ki¹⁵. A fasiszta állam a személyiség magasabb és erőteljesebb kifejeződése, szellemi erő, mely összegzi az ember erkölcsi és szellemi életének minden megnyilvánulását. Ezért feladatai nem korlátozódhatnak a rend és a béke fenntartásának feladataira, hanem kiterjednek az akaratra, magatartásra, normákra, az egész személy fegyelmezésére, és olyan elvet képvisel, amely az emberiség központi motívumává válik. Tehát csakúgy törvényhozó és intézményalapító, mint nevelő is, célja pedig az élet formáinak és tartalmának átformálása. Céljai megvalósítása érdekében fegyelmet érvényesít, lélekbe hatolva és vitathatatlan hatalommal uralkodik. Ezen eszmék kifejezésére Mussolini jelképének a Lictor pálcáját, az egység, az erő és az igazságosság szimbólumát választotta¹⁶. Mussolini új olasz civilizáció megteremtését tűzte ki célul.

3.2. A fasiszmus felemelkedése és a totális állam felépítése

Európában a totális állam rendszerének egyik típusát, a fasiszta államot először Benito Mussolini hozta létre, és hirdette ki Olaszországban. Az államforma kialakulásához hozzájárult az 1929-es New York-i tőzsde összeomlása, és az azt követő gyűrűző világválság, mellyel bár komoly állami beavatkozással a fejlett, polgári nyugati államok képesek voltak megbirkózni demokratikus keretek között, a közép-kelet és déli államok azonban nem tudtak kilábalni az I. világháború veszteségeiből egy polgári állam keretein belül. Nyersanyag- és élelmiszer válság, infláció, anyagi károk, munkaerőhiány, teljes gazdasági összeomlás fenyegette ezeket a demokratikus hagyományoktól mentes vagy eltávolodott országokat, ahol a hatalomra a szélsőséges nézeteket valló pártok kerültek.¹⁷

Mussolini 1919. március 21-én alapította a Harci Fasciók, később fasisztának

---

¹⁵ im. Mussolini, 4.o.

¹⁶ im. Mussolini, 5.o.

¹⁷ Tanács-Mandák Fanni – Nuber István (2017): *Az olasz képviselői demokrácia*. Dialóg Campus, Budapest., 25-26-o.

nevezett szervezetét egy bizonytalan politikai helyzetben. Ebben a kezdeti időszakban a fasiszta mozgalom elkülönült csoportokból tevődött össze, de rohamos gyorsasággal épültek ki szervezetei és harci szövetséggé alakultak. Terrorista akciókat hajtottak végre, a fasiszta párt alakulatai a szocialisták és sztrájkoló munkások ellen léptek fel, majd egyre szervezettebb támadásokat intéztek országszerte szocialista pártházak, lapszerkesztőségek, baloldali pártvezetők, parasztszervezetek, reformisták, katolikus néppártiak ellen¹⁸.

Számos tényező járult hozzá ahhoz, hogy a jelentéktelennek tűnő fasiszta mozgalom 1920 őszétől felfegyverzett és támadó szervezetté nője ki magát. Ezek:

- a fentiekben említett háború utáni általános válság;
- sztrájkok, forradalom kitörésétől való félelem;
- kiábrándultság a háború elvesztése miatt;
- a középosztály gazdasági összeomlása;
- a parasztság növekvő földigénye;
- kormányválság;
- a munkásság bérének csökkenése¹⁹.

Az ország polgárháború felé közelgett, amikor a kiírt választásokon a liberálisok, a szocialisták és a fasiszták közös választási szövetséget létrehozva többségi mandátumot szereztek, azonban Bonomi kormányfő békéltető tárgyalásai és az aláírt paktum sem vezetett a szocialista párt és a fasiszták közötti együttműködéshez²⁰. Az általános parlamenti választások után a fasiszták bevonultak Rómába, melyhez az olasz hadsereg asszisztált, 1921. október 28-án, III. Viktor Emanuel Mussolinit bízta meg

---

¹⁸ I.m. Tanács-Mandák – Nuber. 25-26-o.

¹⁹ Tanács-Mandák Fanni – Nuber István (2017): Az olasz képviselői demokrácia. Dialóg Campus, Budapest.

²⁰ I.m. Tanács-Mandák – Nuber, 26.o.

kormányalakítással, novemberben megalapult a Fasiszta Párt élén a Duce-val, Mussolinivel²¹, aki rohamos gyorsasággal vette át az uralmat minden szerv fölött, párttisztításokat hajtvá végre. A Minisztertanács fölé helyezte magát, az önkormányzatokra bevezette a kinevezett prefektusok rendszerét, kiiktatta a liberális alkotmányt, feloszlatta a fasiszta párttal szembe helyezkedő pártokat és szervezeteket, és kialakította saját diktatórikus rendszerét. A Carta del Lavoro, azaz a Munkaalkotmány kiadásával társadalmi kötelességgé nyilvánította a munkát, ezzel átvéve a hatalmat a munka szervezése fölött is (fasiszta szindikátusok hagyták jóvá a munkaszerződéseket, csakúgy a munkaközvetítést is ők ellenőrizték). Mindkét kamarában fasiszta képviselők foglaltak helyet, a párt legfőbb szerve a Nagytanács volt, és a rendszer egyetlen vezetője a korlátlan hatalommal és jogkörrel rendelkező Mussolini lett²².

A forradalmi hatalomátvételt tervező, rövid időre parlamentáris keretekkel megelégedő, majd a Fasiszta Néppárt megalakulásával és a kedvező választójogi törvény bevezetésével, a politikai ellenfelek félre állításával, a parlament felszámolásával, a teljes gazdaságot, társadalmat és ifjúságnevelést lefedő intézkedések meghozatalával népszerűségének csúcsát az 1929. február 11-ei lateráni szerződések aláírása hozta meg számára, mely megteremtette a Vatikán Városállamot, rendezve a Szentszék és Olaszország több évtizede húzódó konfliktusát²³.

3.3. *A fasiszta rezsim*

A fasiszta rezsim megszilárdulásának időszaka az 1929 és 1936 közötti éveket foglalta magába²⁴.

Mussolini folyamatosan formálódó nézetei ebben az időszakban álltak össze egységes eszmerendszerré. Mussolini használta először nyilvánosan a totalitárius kifejezést 1925-ben, a PNF nemzeti kongresszusán, ahol a fasizmus a kegyetlen

---

²¹ Im. Takács-Mandák – Nuber, 27. o.

²² Im. Takács-Mandák – Nuber, 28. o.

²³ Ormos Mária (2019): Mussolini. Kossuth Kiadó, Budapest.

²⁴ Morgan, Philip (2004): Italian Fascism (1915-1945). Palgrave Macmillan, 125.o.

totalitárius akaratát alkalmazza az ellenzék maradványaira, és a nemzet „fasizálódásáról” beszélt, annak érdekében, hogy „a holnap olasz és fasiszta”. A fasizmus nem csak legyőzi, hanem elpusztítja ellenfeleit, és a hatalmat monopolizálja. A vezér a fasizálódás folyamatát a fasizmus totális felfogásának útjaként értelmezi. Beszédei és írásai az 1930-as évekig a fasiszta jelenség legfontosabb és legközismertebb ideológiai racionalizálásai voltak. A totalitárius fogalom legszélesebb körben elterjedt meghatározása Mussoliné volt, aki 1925 októberében így fogalmazta meg: *„minden az államon belül, semmi az államon kívül semmi, semmi az állam ellen”*. (Ez a racionalizálás Alfredo Roccónak, a volt nacionalista jogásznak és ideológusnak köszönhető, aki a PNF leglelkesebb szószólója volt, majd Mussolini igazságügyi miniszterré nevezte ki.)²⁵

A fasiszta rezsim megszilárdulásához a 30-as évek elején elindult kiterjedt állami szektor létrehozása járult hozzá. Fejlődése a gazdasági világválság időszakában azt jelezte, hogy a fasizmus több volt, mint elnyomó konzervatív diktatúránál. A kényszerítés önmagában nem volt elegendő az ellenőrzés eszközekén egy olyan társadalom kordában tartására, amelyet mély társadalmi, gazdasági és politikai válság jellemzett, ahol mind az ipari, mind a mezőgazdasági munkások megszokták, hogy saját független szervezeteik képviselik őket. A rezsimnek a középosztálynál szélesebb körű egyetértésre volt szüksége választói körén túl, nem csoda, hogy fasiszta államot a társadalmi egyenlőtlenségek tagadására alapozták. A korábban említett fasizálódási folyamatra helyeződött itt a hangsúly, melyet l'inquadramentónak neveztek el, jelentése a szervezés és integrálás volt. Alapvető célja egy hatékonyabb szervezeti apparátus felállítása volt a lakosság feletti ellenőrzés és felügyelet gyakorlásához, valamint a lakosság mozgósítása, a rezsim politikájával és céljaival történő egyetértésének megteremtése volt. A szervezetek, melyek felelősek voltak a társadalom „fasizálási” kísérletéért képezték az alapot a nép átnevelésében és a PNF legfontosabb állami szervvé válásában a 30-as években. A PNF teljesítményé azonban jelentős mértékben hátráltatva volt, néhány korábbi harcos, kiemelkedő tagját elvesztette, sok esetben vándorló közhivatalnoksággá degradálódott, sorai hivatalosan zártak voltak, az elit párt eszméjét fenntartotta, és a belépést a fasiszta

---

²⁵ i.m. Morgan, 96-98.o.

ifjúsági szervezetek végzőseire korlátozta. Fordulatot a működésében az 1931 és 1939 között Achille Starace párttitkársága hozott, aki felavatta a tömeges pártot, megszüntette a határokat a párt és a nemzet között. A párt újbóli megnyitása az új tagok előtt egybeesett a tizedik évforduló és a rezsim diadalának nyilvános megünneplésével²⁶.

A PNF bővítési törekvéseinek köszönhetően a párt taglétszáma 1934-re 1 millió 800 ezer főre emelkedett, a háború előtti újabb tagfelvételnek köszönhetően, 1936-ban elérte a 2 600 000 főt. Az 1932-23-as rendeletek a PNF-tagságot kötelezővé tették a helyi és központi kormányzatban való elhelyezkedéshez, ami aláásta a tagság korábbi önkéntes jellegét. A párt nagyobbá tétele megkönnyítette a lakosság totalitárius ellenőrzését. Az aktivista vezetők képesek voltak egy erőteljes és befolyásos párt jelenlétének fenntartására és erősítésére. Firenzében és Bolognában a pártot összekapcsolták az újjáélesztett helyi gazdaság felvirágoztatásával, erős önkormányzati tudat kialakításával, a kultúra és a sport területén elért közérdekű eredményekkel. Néhány tartományi PNF széleskörűen beavatkozott a helyi gazdasági életbe, végezte a munkaszerződések rendezését, beavatkozott a munkaügyi kérdésekbe, munkaügyi vitákba, és a 30-as években felelősséget vállaltak a fogyasztási cikkek ellenőrzéséért, kiszorította az állami tartományi testületi szerveket.²⁷ A párt tehát az 1920-as évek végétől kezdve a 30-as évek végére bővítette feladatkörét. Az állammal folytatott tevékenységének megkettőzése elkerülhetetlen volt. Bár az államhatalom és az állami szervek hivatalosan az egész fasiszta rendszerben érvényesültek, a gyakorlatban Starace ragadozó és terjeszkedésre törekvő PNF-je megkérdőjelezte az állami hatóságok tevékenységét. A fennmaradó informális pártállami dualizmus fennmaradása az 1930-as években azt sugallja, hogy az olasz fasiszta rezsim közel állt a náci német totalitarizmus modellhez²⁸.

A rezsim megszilárdulásának elengedhetetlen eleme volt a fiatalság életének, szabadidő eltöltésének szervezése, kontrollja, melyre a fasiszta, csakúgy, mint minden totalitárius rendszer kiemelt hangsúlyt fektetett. A rezsim erőfeszítései a nemzet

---

²⁶ Morgan, Philip (2004): *Italian Fascism (1915-1945)*. Palgrave Macmillan, 127-128.o.

²⁷ Ormos Mária (2019): *Mussolini*. Kossuth Kiadó, Budapest.

²⁸ Morgan, Philip (2004): *Italian Fascism (1915-1945)*. Palgrave Macmillan, 130.o.

gyermekeinek kialakulásának ellenőrzésére, a fiatalok irányítására 1929-től egyre intenzívebbé és célzottá vált, az egyháznak tett engedmények enyhítésére, ahol hangsúlyt kapott a háborúra való nevelés is. 1929 szeptemberében a közoktatásügyi minisztérium elnevezése Nemzeti Oktatási Minisztériumra változtatott, melynek vezető részlege az ONB lett, mely biztosította a katonaság előtti testnevelést, beillesztve azt az iskolai tantervbe és órarendbe. Az iskola és az ONB összefonódása teljes volt a több ezer kis iskolában, ahol közvetlenül az ügynökség működtette az iskolákat 1935-ig, megkönnyítve a párt számára a toborzást. A pedagógusok hűségesküt tettek, párttagok voltak. 14 éves korukig iskolába jártak a gyerekek, majd képességeikhez és társadalmi osztályba tartozáshoz kötötten kerültek kereskedelmi vagy szakiskolába, felsőoktatásba. A fiatal parasztok és munkások jelentették a PNF-tagok és az alacsonyabb szintű káderek új forrását. A Milícia képezte ki őket a katonaságra, politikai képzésük speciális politikai felkészítő tanfolyamokon történt. Az egyetemeken a jövő fasiszta vezetők kiképzése folyt²⁹.

Fontosabb törvények, szövetségek, lépések, melyek hozzájárultak a rendszer megszilárdulásához:

- 1934-ben került kihirdetésre az állami alaptörvény, mellyel Olaszországot 22 szektorra osztották, élükön egy-egy testülettel, melyek a fasiszta szakmai szervezetekre épültek, melyek tagjai között a fasiszta pár által delegált képviselők voltak. A rendszer csúcspontján állt a Korporációk Nemzeti Tanácsa, mely a Korporációk Minisztériumához tartozott, a bonyolultság és túlbürokratizáltság jellemezte;³⁰
- 1939-ben a korporációk felváltották a régi képviseleti rendszert, a Képviselőház megszüntetését követően létrejött a fasiszta pártalapszervezetek és korporációk parlamentje lett;

---

²⁹ Morgan, Philip (2004): Italian Fascism (1915-1945). Palgrave Macmillan, 132.o.

³⁰ Ormos Mária (2019): Mussolini. Kossuth Kiadó, Budapest.

- kettős háborús politika kidolgozása, Németországgal kötött szövetség, expanzív politika;
- Mussolini korábbi fajelméletét megváltoztatva 1938. július 4-én jelentette meg a fasiszta párt „Faji kiáltványát”, a korábban elítélt náci ideológiával összhangban a Fasiszta Nagytanács elfogadta az antiszemita törvényt, mely tiltakozási hullámokat indított el³¹.

Mussolini igyekezett kiterjeszteni az olasz befolyást Délkelet-Európában, az országok belpolitikájába való beavatkozással, törekedett az etnikai és nemzeti ellentétek kihasználására. Soha nem nyugodott bele az 1919-es békeszerződések következményeibe. Albán (az ország rövid ideig informális olasz protektorátus volt), horvát, macedón, magyar nacionalista mozgalmakat támogatott titokban, az államok belülről történő felforgatása érdekében, mely a fasiszta politika rendszeres eszközévé vált. Ezt alkalmazta a vezér Észak-Afrikában és a Közel-Keleten is a britek és franciák ellen. Destabilizációra törekedett a Közel-Keleten is a britek hatalmának megengedésére, maga is revizionista országgént szövetkezett olyan további revizionista országokkal, mint Magyarország. Mussolini drámai külföldi politikai puccsokat támogatott, következetlen külpolitikát folytatott, melynek hosszú távú törekvése egy birodalom kiépítése, az Adria feletti ellenőrzés megvalósítása volt³².

3.4. *A fasizmus bukása*

Olaszország katonai bukásával, 1943 július 23-án bekövetkezett a fasizmus bukása is. A Szövetségesek szicíliai partraszállásával egyértelművé vált, hogy az olasz hadseregnek meg kell adnia magát. A bukás okai ugyanakkor a rendszeren belül is megjelentek, hiszen a Grandi által Mussolini ellen indított bizalmatlansági indítványt többséggel megszavazta a Nagytanács³³. A parlamenttel való kormányzati koordináció

³¹ Tanács-Mandák Fanni – Nuber István (2017): Az olasz képviseleti demokrácia. Dialóg Campus, Budapest, 28-29.o.

³² Morgan, Philip (2004): Italian Fascism (1915-1945). Palgrave Macmillan, 168.o.

³³ Tanács-Mandák Fanni – Nuber István (2017): Az olasz képviseleti demokrácia. Dialóg Campus, Budapest, 29.o.

hiánya visszatérő problémát jelentett, melyeken az 1939-ben létrehozott Korporatista Kamara létrehozása sem segített, és egy olyan felsőházzal sem, amelyet a fasiszta Párt által ellenőrzött, Mussolini nem számíthatott teljes engedelmességre a politikai testülettől. A parlament és a végrehajtó hatalom közötti konfliktusok állandósultak, veszélyeztetve Mussolinit³⁴.

A fasizmus restrációjára történt kísérlet, azonban kudarcba fulladt.

3.5. Benito Mussolini, a karizmatikus vezető személyi kultusza

1922 és 1943 között gyakorolta a miniszterelnöki pozíciót, a náci Németország megszállása idején további két évet volt a bábállammá vált Olasz Szociális Köztársaság vezetője. Olaszország Duce-ja Észak-Itáliában, Forli város vonzáskörzetében született, ahol apja, szegény kovácsmesterként a helyi munkásmozgalom marxista eszméket valló agitátora volt, édesanyja pedig tanítónő. Az apja nyomában előbb marxista, majd anarchista nézeteket valló Benito tanári diplomát szerzett, azonban ideológiai hozzáállása miatt el kellett hagynia az országot, és szélsőbaloldali lapszerkesztőként Svájcban és az Osztrák–magyar Monarchia területén lévő Trientben tevékenykedett³⁵. Az első világháború idején szakított a nemzetköziséget hirdető marxizmussal, kizárták a háborúval szembeni semlegességet valló szocialista pártból, és a nemzeti érzelmű kispolgárság mellé állt, köszönhetően háborús élményeinek, komoly sebesülésének és kiábrándultságának.

Ormos Mária³⁶ Mussolini ellentmondásos személyiségének politikai életrajzában a vezető politikai attitűdjének formálását támasztja alá személyiségi vonásainak kiemelésével, illetve ismerteti azokat a körülményeket, melyek a fasiszta eszmerendszer

---

³⁴ I.m. Pinto, Antonio, 12.o.

³⁵ Tarján M. Tamás (1919): Benito Mussolini létrehozta fasiszta mozgalmát.
<https://rubicon.hu/kalendarium/1919-marcius-23-benito-mussolini-letrehozta-fasiszta-mozgalmat> (A letöltés ideje: 2024.03.14.)

³⁶ Ormos Mária (2019): Mussolini. Kossuth Kiadó, Budapest.

megszilárdulásához vezettek.

Sokak véleménye szerint Mussolini karizmája volt az, ami lehetővé tette számára, hogy személyes diktatúrát építsen ki. Mussolini úgy tudta ellenőrizni a hatalmat és a döntéshozatali jogkört, hogy kihasználta az „Il Duce”³⁷ mítoszát. Olyan emberekkel vette körül magát, akik készek voltak az engedelmességre, azonban a döntéshozatali folyamatot, a forrását képező rendszert, bár hosszú ideig foglalkozott a struktúrák kiépítésével, nem tudta szabályozottá tenni. Akaratának véghez vitelét gyakran értelmetlen, bürokrácia okozta viták nehezítették meg³⁸.

Philip Morgan Mussolini személyét Hitlerrel való összehasonlításban mutatja be. Rávilágít arra, hogy ellentétben a náci diktátorral, Mussolini veleszületetten gyanakvó és lenéző volt a beosztottjaival szemben, és nem tudta elviselni, ha egy jó képességű vezető beárnyékolhatta volna a saját kvalitásait, ez pedig kétségtelenül gátolta a dinamikus vezetői testületének kialakulását. A rezsim csúcsán, a bizonyított alkalmatlanság és a hozzá nem értő vezető beosztottak nyilvánvalóan megerősítették Mussolini embergyűlöletét és bizalmatlanságát másokkal szemben. Tudott a hozzá nem értésükről és a korrupcióról, de eltűrte őket, mivel az arról való tudás megerősítette vezetői felsőbbrendűségét, és növelte beosztottjai személyétől való függőségét³⁹. Morgan a két fasiszta diktátor eltérő vezetési stílusában, amelyek a személyes parancsnokság és a tekintély eltérő használatát tükrözték, látta a két vezér viszonylagos különbségeit. Olaszország, illetve a fasiszta vezető a katonai tervezés és felkészülés terén komoly hiányosságokkal, gyengeségekkel küzdött a rezsim fennállása alatt.

A totalitárius állam kialakulásához és megszilárdításához szükséges eszközök tehát: ideológia, karizmatikus vezető, propaganda és erőszak. A propaganda egyik fő célja a

---

³⁷ Benito Mussolini, azaz az olasz fasiszta mozgalom vezetője által használatos és közkedvelt kifejezés, melynek jelentése: „A vezér”.

³⁸ Pinto, Antonio Costa (2010): *Ruling Elites and Decision-Making in Fascist-Era Dictatorships*. East European Monographs.

³⁹ Morgan, Philip (2004): *Italian Fascism (1915-1945)*. Palgrave Macmillan, 111.o.

vezér személyi kultuszának létrehozása és megszilárdítása volt. Zyromski⁴⁰ a személyi kultuszt a totális propaganda eszközeként vizsgálta tanulmányában. Olyan sajátosságokat emelt ki, mint: a vezetőnek mindig igaza van. Az az ONB (Opera Nazionale Balilla) olasz ifjúsági szervezet tagjai esküt tettek, és Mussolini fényképét osztogatták az ajándékcsomagot kapó gyerekeknek. Mussolinit ábrázoló szappan is készült, az iskolákban minden tantermet egy-egy Mussolini kép díszített, a tanulók az iskolai napot Mussolini iránti tisztelettel kezdték és fejezték be. A vezérnek saját kultuszminisztere volt, Achile Starace, a Fasiszta Párt főtitkára 1931 és 1939 között, nem csak megteremtette Mussolini személyi kultuszát, hanem meg is szervezte, a vezért szerkesztő, testvérével együtt. A vezérről számos önéletrajz készült, a Margherita Sarfatti, Mussolini közeli barátja, Dux (1925-1926) címűből 17 kiadást adtak el, és mintegy 200 000 példányban csak Olaszországban, és 18 nyelvre fordították le. Mussolini felismerte a rádióban és a moziban rejlő lehetőségeket is, és az 1930-as évek rendszere egyre nagyobb mértékben használta a tömegmédiát. Ő volt a huszadik század első politikusa, aki a modern kommunikációs technikákat alkalmazta. Több eredményeiről szóló film készítését támogatta, burjánzó beszédeit, terjedelmes köteteket, több hitelesített életrajza jelent meg fényes kiadásban.⁴¹

Mussolini az egyik legjobban képzett diktátor volt, idegen nyelveket beszélt, Hitlerrel tolmács nélkül is tudott kommunikálni. Saját személyi kultuszának hirdetésére a médiumok óriási változatosságát használta fel, az újságok kötelesek voltak széleskörűen foglalkozni mindennapi tevékenységéről, és dicsőítő szavakkal számoltak be beszédeiről. Minden olasz városban és faluban számtalan festmény, plakát, szobor volt, a rádió és a film egyre fontosabb eszközökké váltak az 1930-as években. A fasiszta párt minden évben nyomtatott egy naptárat. A kultuszban a Duce messianisztikus mivoltára való utalás fontos szerepet játszott. Hitler esetében hasonló volt a helyzet. Minden olasznak tizennyolc éves korában le kellett tennie az esküt a Mussolininek való

---

⁴⁰ Zyromski, Marek (2019): The cult of personality as an important feature of totalitarian propaganda. <https://pdfs.semanticscholar.org/9c80/22e18d2ec11066c02e47471fa4cad6da4fb3.pdf> (A letöltés ideje: 2024.03.15.)

⁴¹ i.m. Zyromski 20.o.

engedelmességre. Az olasz sajtóügynökök ugyanakkor azon dolgoztak, hogy külföldön javítsák a róla kialakult képet. Hasonlóan Hitlerhez, Mussolini esetében is két fontos (de teljesen eltérő) motívumot használtak intenzíven. Egyes propagandisták a Duce egyszerű származását hangsúlyozták, ami lehetővé tette számára, hogy közel tartsa és bensőséges kapcsolatokat alakítson ki az olasz néppel. Ezzel egyidejűleg számos kultikus termékben úgy mutatták be, mint a nagy államférfit, akinek szinte természetfeletti intuíciót tulajdonítottak. Mussolini egyszerű származása, szüleivel és a helyével együtt vallási jelentőséget kapott. A Duce kovács apja József asztalos lett, míg türelmes és sokat szenvedő anyja, a tanítónő, Rosa, Mária szerepét vette át. Hasonlóképpen, a kis családi ház Predappio falujában vallási zarándoklathoz hasonló turisztika látványosság lett⁴².

4. A fasizmus utóélete

A fasizmus a 20. század legkiemelkedőbb politikai ideológiája volt, a két világháború közötti érában uralta fél Európát, a másik felét eltiprással fenyegette, hatása volt a Közel-Keletre, Latin-Amerikára, Dél-Afrikára, de a japánokra és hindu nacionalistákra is. Az európai országok között Olaszországban, Ausztriában, Németországban, Magyarországon, Romániában és Spanyolországban volt jelen. Ma a 21. században vagyunk, és körül tekintve joggal tevődik fel bennünk a kérdés, hogy a fasizmus halott, vagy vannak közöttünk újjáéledő fasiszták? A fasizmus definiálható úgy, mint transzcendens és tisztító nemzetállamra való törekvés a paramilitarizmuson keresztül, olyan ideológia, amely hihető megoldásokat kínál súlyos kortárs válságokra.⁴³ Az I. világháború hatására a határok vitatottak voltak, a katonai veteránok félkatonai szervezeteket alakítottak, az osztálykonfliktusok erősek voltak, gazdasági világválság következett. A II. világháborúnak ellentétes hatásai voltak, nem voltak félkatonai szervezetek, kevés vitatott határ, és forradalom csak Ázsiában volt. Nyugaton sikeres kapitalizmus, stabil demokrácia, az osztálykonfliktusok intézményesülése ment végbe,

---

⁴² Zyromski, Marek (2019): The cult of personality as an important feature of totalitarian propaganda. <https://pdfs.semanticscholar.org/9c80/22e18d2ec11066c02e47471fa4cad6da4fb3.pdf> (A letöltés ideje: 2024.03.20.)

⁴³ Baker, David J. (2005): Modernism/modernity. John Hopkins University Press. Vol. 12. No. 3. pp. 535-537.

Kelet-Európában hosszú évekig a szocializmus nyert teret, dekolonizáció ment végbe számos országban. A fasizmus világháborút és népiirtást vitt véghez, veresége egy új világrendet teremtett, amely úgy tűnt, hogy a fasiszta megoldásokat irrelevánssá tette.

Az utóbbi időben a köznyelvben igen elterjedtté vált, a fasiszta jelző szidalmazásként maradt fenn, míg az 1970-es évektől kezdve Európában valóban megjelentek neofasiszta és neonáci csoportosulások, újságírók, politikusok, akik populista, radikális populista pártokba tömörültek. Azért fenyegetők ezen szélsőséges jobboldali pártok, mert tele ellentmondásokkal, de akár 10-25%-os szavazói bázissal tartósan jelen vannak az európai politikában⁴⁴. Napjainkban a jobboldali, antidemokratikus értékek és a politikai nézetek növekedése jellemzi számos európai országban, mely összefüggésbe hozható az Európába érkező 2015-ös migránsáradattal. Politikai közvélemény-kutatások sora mutatja a német AFD (Alternativa für Deutschland) és a franciaországi Fronte Nationale (Nemzeti Front) pozíciójának erősödését, 2016-ban az ausztriai elnökválasztás első fordulójában a legjobb eredményeket azok a jelöltek érték el, akik nyíltan álltak ki antidemokratikus és nacionalista értékek mellett. A migránsellenes attitűdök növekedése volt megfigyelhető Lengyelországban is.

A fasizmus ma vallási köntösben nyilvánul meg leginkább. A Hitler és Mussolini által segített antiimperialista indiai és közel-keleti lázadók által alapított mozgalmak hanyatlásával fasizmussal árnyalt vallási mozgalmak éledtek. Elterjedt az iszlám fasizmus kifejezés, melyet az amerikaiak és izraeliek használnak elitëve az iszlamista dzsihádot, akik tekintélyelvű állam megteremtésére törekednek.

5. Összegzés

A totalitarizmus kifejezés jelentése: a politikai uralomra irányuló kísérletet, amelyet egy forradalmár hajt végre olyan mozgalmat létrehozva, amely a hatalom monopóliumára törekszik, és miután a hatalmat megszerezte, akár törvényes, akár illegális eszközökkel, lerombolja vagy átalakítja a korábbi rendszert, és egy új rendszert hoz létre. Ez az új

---

⁴⁴ Mann, Michael (2004): The Rise and Fall of Fascism.
<https://escholarship.org/content/qt9pg469w2/qt9pg469w2.pdf> (A letöltés ideje: 2024.04.02.)

berendezkedés egyetlen pártrendszerre épül, és fő célja a társadalom meghódítása, alárendelése, integrálása és homogenizálása. Az ideológia intézményesített politikai vallás formájában eluralja a kollektív tudatot, amelynek célja, hogy megújítsa az emberi lényt, aki testben és lélekben elkötelezett a forradalmi eszmék megvalósítása iránt. A végső cél az, hogy egy új civilizációt létrehozzon expanzív és nemzetek feletti irányvonalak mentén. Ennek a célnak a megvalósításához alkalmazott fő eszközök a következők:

- erőszakkal való kényszerítés: az elnyomást és a terrort legitim eszköznek tekintik az államhatalom megerősítése, védelme és terjesztése érdekében;
- egy uralkodó ideológia és politikai rendszer;
- folyamatos és mindent átható propaganda által gyakorolt demagógia a lelkesedés mozgósítása, a vezér- és pártkultusz liturgikus ünneplése érdekében;
- a tömegek szervezése, a társadalom meghódítása és a kollektív indoktrinálás;
- totalitárius pedagógia;
- kívülállókkal szembeni diszkrimináció, amelyet kényszerítő eszközökkel valósítanak meg a közéletből való száműzéstől a fizikai megsemmisítésig terjedő intézkedésekkel, mert úgy vélik, hogy nemkívánatosnak a kiválasztott társadalomban, és ezért összeegyeztethetetlenek az új társadalom megteremtésének és a vezér céljaival.

A szakértők többsége, akik a totalitarizmus elmélet megfogalmazásán dolgoztak, annak konstitutív elemeit szinte kizárólag a sztálinizmus és a nemzeti szocializmus történelmi tapasztalataiból merítik. Sokan vélik úgy, hogy a fasiszmus nem tekinthető totalitárius rezsimnek, még akkor sem, ha Mussolini és a fasiszták a totalitárius állam megteremtőinek tekintették magukat, de minden bizonnyal az egyetlen politikai rezsim volt azok közül, amelyek a fasiszta rendszerek közül később totalitáriusnak minősültek.

A totalitárius rendszerek közül a huszadik században a fasiszta rezsim volt az

egyetlen, amelyik hivatalosan is elfogadta a totalitárius állam definícióját.⁴⁵ A fasizmus bukása után a totalitárius elméletekben egyfajta tekintélyelvűségre, személyes diktatúrává, muszolinizmussá redukálódott, pedig a fasizmus nem csak Mussolini műve volt. Ez egy tömeges mozgalom, amely az I. világháború tapasztalataiból, az antiszocialista középosztályok szocialista reakciójából jött létre, megvolt a saját ideológiája, és megszerezte a saját autonómiát új, szervezett politikai erőként. A fasiszta rezsimben a fennálló rend alapvető megváltoztatására irányuló akarat valósult meg egy ideológia révén.

A fasizmus, mint totalitárius rendszer „ideáltípusának” dimenzió összefoglalva tehát:

a) a szervezeti birodalom: mely magában foglalja a tömegmozgalmat, egy milícia pártot, a politikai hatalom monopóliumának megszerzését a terror, a parlamenti taktika és a vezető osztállyal való kompromisszum révén, egy új rendszer létrehozásával, elpusztítva a parlamentáris demokráciát;

b) kulturális dimenzió: egy pragmatikus ideológia, amely az új ember létrehozását hirdeti, egy új mítosz létrehozása, az egyén és tömegek összeolvadása, mint misztikus egység; polgári etika, a másképp gondolkodók eliminálása, új polgári etika létrehozása, amely az állampolgár államnak való abszolút alárendelésén alapul; nevelés a fegyelemre, a férfiasságra, a bajtársiasságra, a harci szellemre;

c) intézményi terület: az egyetlen szerv folyamatos működését látja el; egy rendőri apparátus, amely megakadályozza az ellenvéleményt és az ellenzékiiséget; egy hierarchikusan rendezett politikai rendszer, amely a funkciók hierarchiájába rendeződik, és amelyet a szakralitással felruházott vezért figurája ural, parancsol, irányítja és koordinálja a párt akcióit, ezáltal az államot; a gazdaság korporatív szervezettel rendelkezik, amely megszünteti a szakszervezeti szabadságot, kibővíti az állam beavatkozási területeit, és célja technokrata és szolidaritási elvek alapján az állam és a társadalom együttműködését; imperialista külpolitika, amelyet a nemzeti nagyság

---

⁴⁵ Gentile, Emilio (2000): Fascism and the Italian Road to Totalitarianism.
<https://www.oslo2000.uio.no/program/papers/s12/s12-gentile.pdf> (A letöltés ideje: 2024.04.02.)

mítosza inspirál és célja a nemzetek feletti terjeszkedés.

Irodalomjegyzék

1. Baker, David J. (2005): Modernism/modernity. John Hopkins University Press. Vol. 12. No. 3. pp. 535-537.
2. Finchelstein, Federico (2013): On fascist ideology. <https://sites.lafayette.edu/jif/files/2013/09/finchelstein.pdf>
3. Gentile, Emilio (2000): Fascism and the Italian Road to Totalitarianism. <https://www.oslo2000.uio.no/program/papers/s12/s12-gentile.pdf>
4. Mann, Michael (2004): The Rise and Fall of Fascism. <https://escholarship.org/content/qt9pg469w2/qt9pg469w2.pdf>
5. Morgan, Philip (2004): Italian Fascism (1915-1945). Palgrave Macmillan.
6. Mussolini, Benito (1932): The Doctrine of Fascism. <https://sttpml.org/wp-content/uploads/2014/12/THE-DOCTRINE-OF-FASCISM.pdf>
7. Ormos Mária (2019): Mussolini. Kossuth Kiadó, Budapest.
8. Pinto, Antonio Costa (2010): Ruling Elites and Decision-Making in Fascist-Era Dictatorships. East European Monographs.
9. Riza, Radu: Totalitarian and Democratic Political Regimes. University of Craiova Faculty of History, Philosophy and Geography Department of Political Sciences, p. 44-51. <https://cis01.central.ucv.ro/revistadestiintepolitice/files/revista%20de%20stiinte%20politice%20nr%208.pdf#page=42>
10. Takács Péter (2010): Államtan. Budapesti Corvinus Egyetem Közigazgatástudományi Kar Jogtudományi Tanszék, Budapest.
11. Tanács-Mandák Fanni – Nuber István (2017): Az olasz képviseleti demokrácia. Dialóg Campus, Budapest.

12. Tarján M. Tamás (1919): Benito Mussolini létrehozta fasiszta mozgalmát.
<https://rubicon.hu/kalendarium/1919-marcius-23-benito-mussolini-letrehozza-fasiszta-mozgalmat>
13. Weis István (1939): Államformák – kormányformák. Magyar Szemlet Társaság, Budapest.
14. Zyromski, Marek (2019): The cult of personality as an important feature of totalitarian propaganda.
<https://pdfs.semanticscholar.org/9c80/22e18d2ec11066c02e47471fa4cad6da4fb3.pdf>